

Irena Ramik-Mażewska

Uniwersytet Szczeciński

Osoba niepełnosprawna w perspektywie globalizacji

W niniejszym artykule poddano opisowi główne aspekty globalizacji oraz wybrane dokumenty, które w skali Unii Europejskiej stały się gwarantem zmiany sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych. Globalizacja jest procesem bardzo złożonym. Definiuje się ją przede wszystkim jako działania zmierzające do budowania gospodarki światowej bez granic. Jej cechą nadrzędną jest unifikacja konsumpcji i kultury życia poszczególnych społeczeństw, która ma pozytywne i negatywne aspekty. Szczególnie niepokoi, poprzez produkty rynku światowego, pozbawianie ludzi indywidualizacji potrzeb. Złożoność aspektów globalizacji ciągle podlega analizie. Poszukuje się rozwiązań systemowych, gospodarczych i aksjologicznych. Tworzone międzynarodowe dokumenty, przyjmujące formułę deklaracji, konwencji, kart, są źródłem wiedzy o osobach niepełnosprawnych, ich potrzebach i kierunkach działań państw, w taki sposób, by zapewnić osobom niepełnosprawnym realizację ich praw. I nie chodzi tu tylko o prawa zawarte w tych dokumentach, ale wszelkie prawa człowieka, aby w gąszczu idei i rozwiązań nie zgubić podmiotowości i wolności jednostki niepełnosprawnej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, globalizacja, prawa człowieka.

Disable person in the globalised world

The article focuses on the main aspects of globalisation as well as selected documents that, within the European Union, guarantee the disabled changes in their life situation. Globalisation is a very complex process which is mainly described as efforts put towards creation of a unified, borders-free economy. Standardisation of the consumption and the style of living amongst particular societies, is the main feature of globalisation. That phenomena has, certainly, both the positive and the negative aspects. Depriving people of the individual needs, by deluging markets with global products, is of particular concern. Negative aspects of globalisation are still being analysed. Systemic, economy and axiological solutions are being searched for. Knowledge about the disabled, their needs, and the directions countries take is based on multinational documents, such as declarations, conventions or charters. Those ensure that the rights of the disabled are exercised. Not only are they the rights that derive from the documents, but also all the human rights. It is important not to forget about the subjectivity and freedom of a disable individual.

Key words: disability, globalisation, human rights

Wprowadzenie

Aktywni czy bierni aktorzy życia, wszyscy bierzemy udział w globalnym dyskursie o jego kształt, jakość czy przeobrażenia. Szczególnego znaczenia nabiera dyskurs, który rozważa sytuację osób niepełnosprawnych. Problem ma ogromny zasięg, bowiem osoby niepełnosprawne istnieją na całym świecie, we wszystkich krajach i środowiskach społecznych. Coraz częściej zmuszane są do konfrontowania się z nową, wieloznaczną, ambiwalentną rzeczywistością wzbudzającą dysnans pomiędzy tym, co utrwalane a doświadczane. Z jednej strony jesteśmy świadkami bardzo szybkiego tempa nauki, techniki, zmieniającego się prawa, z drugiej zaś strony to, co miało służyć życiu i zdrowiu człowieka, stało się sądem decydującym, wykluczającym, stygmatyzującym. Poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych upatruje się współcześnie w procesie globalizacji. Łączenie się kolejnych krajów w obrębie Unii Europejskiej wiąże się z unifikacją, która zmierza najpierw do poszukiwania, a następnie wprowadzania w różnych krajach podobnych rozwiązań organizacyjnych i prawnych. Rozwój kultury globalnej nie powinien tracić z oczu potrzeb osób najsłabszych. Nie jest to zadanie łatwe, wymaga bowiem ciągłego namysłu nad wyborami kierunków globalizacji tak, aby służyła przede wszystkim odpowiedzialnie realizowanym zasadom solidarności i pomocniczości.

W niniejszym artykule poddano opisowi główne aspekty globalizacji oraz wybrane dokumenty, które w skali Unii Europejskiej stały się gwarantem zmiany sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych. Problematyka Polski jest jedynie zasygnalizowana, ponieważ jest to obszar odrębnej analizy.

Globalizacja jako nowa tendencja w rozwoju kultury

Termin „globalizacja” pochodzi od słowa „glob”, co wskazuje na ogólnoświatowy charakter pojęcia określającego zjawiska gospodarcze, społeczne i polityczne występujące na arenie światowej. Współcześnie bardzo często mówi się o tym, że świat stał się globalną wioską, w której granice pomiędzy poszczególnymi krajami uległy zatarciu, a kultura, gospodarka ulegają swoistej unifikacji. Terminu tego jako pierwszy użył Robertson w 1985 roku, który stwierdził, że globalizacja to nic innego jak pewien zespół zróżnicowanych procesów, których celem jest współorganizacja wspólnego świata [Cynarski 2003, s. 17].

W literaturze przedmiotu termin ten nierzadko tłumaczy się przez pryzmat internacjonalizacji, czyli wzrostu wymiany handlowej pomiędzy poszczególnymi krajami świata, a także wzrostu wzajemnej zależności handlowej. Jest to naj-

powszechniejsze rozumienie procesu globalizacji. Dotyczy ono bowiem intensyfikacji wymiany dóbr, produktów, a zatem i konsumpcji ponad granicami państwowymi. Globalizację definiuje się także jako proces budowania gospodarki światowej bez granic, opartej na liberalizacji [Cynarski 2003, s. 18].

Proces globalizacji, choć najsilniej związany ze sferą gospodarczą, dotyka także sfery politycznej i kulturowej. Ukierunkowany jest na minimalizację możliwych barier dla rozwoju mechanizmu alokacji rozwijającego się i funkcjonującego ponad granicami państw świata, cechujących się odmiennym poziomem rozwoju gospodarczego, zróżnicowanymi systemami wartości, zasobami kultury i dziedzictwa narodowego [Cynarski 2003, s. 7]. W związku z procesami globalizacyjnymi dochodzi do uniformizacji w zakresie konsumpcji oraz kultury życia poszczególnych społeczeństw, posiadających odmienną tradycję, tożsamość narodową, historię i dziedzictwo kulturalne [Szymański 2001, s. 60].

Ludzkie potrzeby zaczynają być pozbawione indywidualizacji, stają się niejako produktem światowego rynku, który w ten sposób dąży do rozwoju i ekonomicznego zysku. Społeczeństwom międzynarodowym zostaje narzucony styl życia, ukierunkowany głównie na konsumpcję; jest to styl życia, który najpełniej wyraża nazwa *Mc świat* [Barber 1998, s. 7–9]. Ludzie tracą poczucie realnej wolności, zyskują natomiast poczucie wolności pozornej, która jest idealna dla celów konsumpcyjnych. Wartości kulturowe podporządkowane są konsumpcji, a ta z kolei tworzy dodatkowo unifikację kultury. Do głównych cechy *Mc świata* zalicza się:

- efektywność i wygodę uzyskiwane przez unifikację i jednoczesny sposób obsługi;
- przewidywalność, czyli realizacja tego samego standardu niezależnie od kraju;
- wykorzystywanie technologii w procesie produkcji, które ograniczają zaangażowanie człowieka jako pracownika;
- wykorzystywanie klientów w efektywnej obsłudze klienta, czyli samoobsługa [Ritzer 1997, s. 31–36].

Globalizacja jako zjawisko ma swoje przyczyny. Wśród wielu z nich na pewno należy wymienić postęp nauki, stosowanie nowych technologii, automatyzację, wzrost znaczenia czynnika czasu, który obecnie staje się pożądaną umiejętnością elastycznego dostosowania się do zmieniającego się otoczenia firmy czy zmienności trendów rynkowych [Zysnarska 2006, s. 104]. Najbardziej jednak znaczącego czynnika upatruje w intensywnej, na przestrzeni ostatnich lat, rewolucji informacyjnej. Pojawiły się ogromne możliwości dostępu do informacji oraz gromadzenia i przetwarzania informacji. Na skutek tego zmieniło się oblicze społeczeństwa – z przemysłowego na informacyjne. Do użytku codziennego weszły takie urządzenia, jak: komputer, tablet, smartfon, telewizja satelitarna i fax. Razem, z tak szybkim i efektywnym rozwojem informacji, rozwija się auto-

matyzacja skutkująca przyspieszeniem rozwoju różnych gałęzi transportu i związanej z nim infrastruktury.

Giddens twierdzi, że globalizację napędzają trzy kluczowe czynniki. Pierwszy z nich dotyczy zmian politycznych, rozpadu bloków i państw, rozwoju międzynarodowych i regionalnych mechanizmów rządowych. Drugi ma charakter ponadnarodowy i wiąże się z wielkimi korporacjami, które odpowiadają na 2/3 światowego handlu. Trzeci zaś to informatyzacja społeczeństwa, której konsekwencją jest wzrost świadomości globalnej jednostki [Giddens 2004, s. 78]. Zatem nie pieniądź, a wiedza i informacja stały się obecnie najważniejszymi czynnikami rozwoju globalizacji.

Zdobycie informacji, jej przetworzenie, gromadzenie i dystrybucja to współcześnie bardzo ważne i pożądane umiejętności. Proces globalizacji wpływa na naturę wszystkich relacji społecznych, niszcząc tym samym strukturę modelu społeczeństwa państwowego, a na jego miejsce powołując społeczeństwo globalne. Społeczeństwo to posiada ponadnarodowy charakter, funkcjonuje w wirtualnym wymiarze i ciągle jest poddawane coraz intensywniejszemu wpływowi cyfryzacji. Wiąże się to nierozzerwalnie z przepływem wiedzy, która wpływa na obniżenie kosztów komunikacji i zwiększenie transferu przesyłania różnego rodzaju danych. Ta globalna wiedza jednak nie dotyczy tylko samej informacji, ale także jest ważnym nośnikiem idei, koncepcji i wymiany poglądów, wpływających na zmianę funkcjonowania rynków światowych, społeczeństw i jednostek społecznych. Zdaniem Kunikowskiego i Szmitkowskiego globalizacja „opisuje internacjonalizację i integrację globalnej społeczności w jedno społeczeństwo bez barier i granic państwowych” [Kunikowski, Szmitkowski 2004, s. 17]. Kubiak natomiast twierdzi, że odnosi się ona głównie „do wszystkich znaczących przeobrażeń, które dokonały się na świecie w ciągu ostatnich dekad, szczególnie w obszarze powiązań organizacyjno-strukturalnych, politycznych, ekonomicznych, ekologicznych i kulturowych” [Kubiak 2007, s. 335]. Przeobrażenia te posiadają swoje pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Spośród wielu pozytywów z pewnością należy wymienić:

- podniesienie poziomu opieki zdrowotnej;
- dostęp do nowych metod nauczania i zwiększenie możliwości samokształcenia;
- zwiększenia zakresu demokracji, a tym samym niwelacja barier terytorialnych, informacyjnych oraz prawnych;
- powstanie i rozwój nowych form pracy i możliwość samozatrudnienia;
- przez sprawną i skuteczną komunikację tworzenia się nowych form kultury;
- wyrównywanie szans zawodowych i edukacyjnych;
- wzrost możliwości zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych lub wychowujących dzieci samotnie [Majta 2005, s. 6].

Z kolei do negatywnych konsekwencji procesów globalizacyjnych należą:

- cieplenie klimatu;
- zanieczyszczenie i degradacja naturalnych środowisk przyrodniczych;
- ucieczka w szarą strefę;
- neokolonializm ekologiczny;
- pogłębianie nierówności w dostępie do zasobów środowiskowych;
- upowszechnianie konsumpcjonizmu;
- erozja społeczeństw obywatelskich;
- rozwój świata monocywilizacyjnego;
- wzrost poziomu niekontrolowanych procesów ponadnarodowych o charakterze patologicznym i przestępczym;
- upadek humanizmu i przekształcanie ludzi w tanią siłę roboczą lub w tani towar [Majta 2005, s. 6–7].

Negatywne aspekty globalizacji ciągle podlegają analizie. Poszukuje się rozwiązań systemowych, gospodarczych i aksjologicznych. O obszarze systemowym bardzo silnie akcentuje się konieczność ciągłej analizy działalności kompleksowych, dynamicznych i zintegrowanych systemów społecznych. Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli dotyczących włączania osób starszych do sfery życia politycznego i publicznego oraz opracowywanie i wdrażanie nowych modeli opieki nad chorymi. Nadzieje związane z proekologicznymi tendencjami w gospodarce dotyczą przede wszystkim zaostrożenia odpowiedzialności za produkcję w kontekście ochrony środowiska, ryzyka wystąpienia szkód i zagrożeń ekologicznych. W świecie wartości byłby to, po pierwsze, proces przechodzenia od nauki pomijającej wartości do nauki odpowiedzialnej etycznie, po drugie zaś proces przechodzenia od panującej nad ludźmi technokracji do służącej humanizacji społeczeństwa technologii [Goban-Klas, Sienkiewicz 1999, s. 62–63]. Globalizacja jawi się zarówno jako proces, jak i zjawisko, które można porównać to bytu płynnego, giętkiego, falującego, ciągle dopełnianego wytworami cywilizacji. Wymaga od współczesnego człowieka otwartości na informację oraz zdolności do permanentnego jej przetwarzania i rozumienia. Ta idea próbuje być równoważona wymianą międzynarodowych doświadczeń, dokumentów, aktów prawnych, które mają z jednej strony procesy globalizacji uczynić dostępne wszystkim, z drugiej zaś chronić tych, którzy nie zawsze mogą być czynnymi uczestnikami przemian globalizacyjnych, w tym także osoby niepełnosprawne. Technokratyczny świat stawia obecnie na pierwszym miejscu ekspertów, speców, organizatorów, osoby, które posiadają specjalistyczną wiedzę i wysokie kompetencje. Zachodzi więc potrzeba formalnych uwarunkowań, które w tym rozpędzonym świecie pozwolą wszystkim osobom, a osobom niepełnosprawnym szczególnie, być klientami życia, a nie tylko jego beneficjentami.

Wybrane obszary europejskich działań na rzecz osób niepełnosprawnych

Zdefiniowanie niepełnosprawności człowieka od lat przysparza badaczom wiele problemów. Dyskurs nierzadko toczy się na styku dwóch perspektyw medycznej i społecznej. W tej pierwszej niepełnosprawność traktuje się jako cechę negatywną. Prowadzi to do tworzenia się mechanizmów wykluczających osoby niepełnosprawne z życia społecznego i akcentowania potrzeby działań charytatywnych i opiekuńczych. W perspektywie społecznej osoba niepełnosprawna staje się niezależnym aktorem na scenie życia społecznego, posiadając te same prawa obywatelskie co osoby pełnosprawne, podlega także tym samym społecznym obowiązkom. Przestaje być biorcą świadczeń i obiektem działań charytatywnych, a staje się pełnoprawnym uczestnikiem życia społecznego.

Definicja przyjęta przez WHO rozpina niepełnosprawność na pewnym kontinuum od *niesprawności* (*impariment* – rozumianej jako każdą utratę sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym) poprzez *niepełnosprawność* (*disability* – każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka) po *ograniczenia w pełnieniu ról społecznych* (*handicap* – gdzie ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności ogranicza lub uniemożliwia pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci i zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami) [Dykcik 1998, s. 16]. Mamy zatem do czynienia z osobami, które z racji swoich psychofizycznych predyspozycji mogą odczuwać społeczny dysonans przejawiający się w doświadczaniu niechęci między jednostkami i grupami społecznymi, a także osłabieniu wzajemnej życzliwości i integracji. Witkowski [1994, s. 27] upatruje sytuacji dysonansu społecznego osób z niepełnosprawnością systemie segregacyjnym „ (...) nikt nikomu nie może dać takiego prawa, które pozwalałoby decydować, by ktoś kogoś, bez żadnej jego winy, mógł społecznie izolować (...). Nie ma podstaw do izolowania ludzi niewinnych. Gdy ktoś tak czyni, łamie podstawowe prawa osoby ludzkiej”. Na sfery odczuwanych dysonansów zwraca także uwagę Ostrowska, twierdząc, że ciągle jeszcze u ich podstaw leżą:

- potoczne rozumienie słowa „niepełnosprawność”;
- powierzchowna znajomość problemów życiowych osób z niepełnosprawnością;
- brak ukształtowania wzorców interakcji między ludźmi pełno- i niepełnosprawnymi;
- wybiórcza akceptacja integracyjnego modelu życia społecznego;
- funkcjonowanie przesadów upatrujących przyczyny niepełnosprawności w karze za grzechy;

- poczucie, że osoby z niepełnosprawnością mają mniejsze szanse na osiągnięcie ważnych społecznie dóbr przy jednoczesnym braku myślenia dążącego do zrównania ludzi między sobą pod względem praw i warunków życiowych [Ostrowska 1997, s. 102].

Czy można zatem zmiany sytuacji osób z niepełnosprawnością upatrywać w globalizacji? I tu w ocenie stosunku społeczeństwa globalnego wobec jednostek z niepełnosprawnością możemy posłużyć się klasyfikacją ich „widzialności” i obecności w różnych sferach życia.

Widzialność może przybierać różne stopnie:

- pierwszy dotyczy widzialności osób z niepełnosprawnością w miejscach publicznych;
- drugi wiąże się izolacją, separacją i placówkami specjalnymi;
- trzeci to integracja i pełne włączanie jednostek z niepełnosprawnością do życia społecznego.

Widzialność jest procesem historycznym warunkowanym etapem rozwoju określonej społeczności. Im wyższy stopień rozwoju społecznego, tym wyższy poziom partycypacji osób z niepełnosprawnością. W społeczeństwach rozwijających się, gdzie społeczeństwo boryka się z problemami ekonomicznymi, nie ma specjalnych instytucji zajmujących się osobami niepełnosprawnymi. Są one widzialne, bo pozostawione (często na ulicy) same sobie. Sytuacja nieco się zmienia w społecznościach na przejściowym etapie rozwoju gospodarczego. Tworzy się tu instytucje opiekuńcze, które mimo humanitarnych założeń izolują osoby niepełnosprawne, sytuując je nadal na obrzeżach społeczeństwa. Właściwa „widzialność” pojawia się w społecznościach wysoko rozwiniętych. Znoszenie barier mentalnych i urbanistycznych, wspierane właściwą rehabilitacją, zmienia stosunek osób zdrowych do niepełnosprawnych, nadając tym drugim status osób społecznie użytecznych [Łobacz, Paszkiewicz 2015, s. 18].

Można zatem przyjąć, że globalizacja jest szansą dla osób niepełnosprawnych. Problem niepełnosprawności porusza się w mediach, społecznych debatach, aktach prawnych. Podejmuje się na szeroką skalę działania mające na celu zagwarantowanie przestrzegania praw każdej jednostki. Zabezpieczeniem praw człowieka zajmuje się wiele instytucji międzynarodowych, m.in.: Human Rights Watch, Amnesty International, The People’s Movement for Human Rights Education, Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka, Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy¹.

Pozytywne znaczenie globalizacji dla osób niepełnosprawnych odczytujemy w wielu dokumentach. Pragnę zwrócić uwagę na kilka z nich, które są konsek-

¹ <http://www.pdhre.org/http://www.humanrightshouse.org/?id=1>, <http://www.ohchr.org/english/Pages/Redirect.aspx>, <http://www.coe.int/en/web/commissioner>, <https://www.amnesty.org/en/> [dostęp: 25.04.2016].

wencją procesu globalizacji i przyczyniły się zarówno do właściwej dla każdego państwa unifikacji w edukacji, jak i postrzegania społecznej sytuacji osób niepełnosprawnych. Niezwykle istotnym dokumentem jest Deklaracja z Salamanki z dnia 10 czerwca 1994 roku. Zawiera Zasady Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych oraz Wytyczne dla Działań. *Inspiracją dla tych dokumentów jest zasada powszechności, uznanie konieczności działania na rzecz „szkół dla wszystkich” – instytucji, które przyjmą każdego, będą szanować różnice, sprzyjać uczeniu i reagować na indywidualne potrzeby uczniów.* W myśl tej zasady szkoła bez względu na miejsce położenia staje się instytucją otwartą, niesegregacyjną, wychowującą w duchu tolerancji i troski. *Specjalne potrzeby edukacyjne to sprawa o jednakowej wadze w krajach Północy, jak i Południa, która nie może rozwijać się w izolacji. Musi stać się częścią ogólnej strategii edukacyjnej, a także nowej polityki społeczno-gospodarczej, zmierzającej do przeprowadzenia gruntownej reformy szkoły².*

Rozwinięcie tej zasady znajdujemy we wstępie „Wytycznych dla działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych”, przewodnią zasadą towarzyszącą niniejszym Wytycznym jest przekonanie, że szkoły powinny przyjmować wszystkie dzieci niezależnie od ich warunków fizycznych, intelektualnych, socjalnych, emocjonalnych, językowych czy innych. *Dotyczy to dzieci upośledzonych i utalentowanych, dzieci ulicy i dzieci pracujących, dzieci ze społeczności koczowniczych czy odległych, dzieci z mniejszości językowych, etnicznych czy kulturowych oraz dzieci z innych regionów lub grup nierównych szans czy z marginesu. Uwarunkowania te nałożyły szereg różnych wyzwań na systemy szkolnictwa³.* W kontekście niniejszych Wytycznych przed szkolnictwem w wielu krajach Europy stało wiele wyzwań. Musiały one przedagować dotychczasowy model edukacji, stworzyć warunki dla właściwego przygotowania nauczycieli i podjąć działania znoszące wszelkie bariery wobec osób niepełnosprawnych

Podjęte wyzwania znalazły swoje rozwinięcie w Deklaracji Madryckiej. Była ona konsekwencją Europejskiego Kongresu na rzecz Osób Niepełnosprawnych, który odbył się w Madrycie w dniach 20–24 marca 2002 roku. Hasłem przewodnim Deklaracji Madryckiej stało się aktywne włączenie osób niepełnosprawnych w nurt życia społecznego i brzmiało: *„Brak dyskryminacji plus działania pozytywne dają w efekcie społeczne włączenie”.* Twórcy Deklaracji zwrócili się ku zmianom, wskazując na osoby niepełnosprawne jako grupę pod wieloma względami wewnętrznie różną i zróżnicowaną, a ich trudna sytuacja to nie jest li tylko problem etapów edukacji, ale przede wszystkim ciągle istniejących barier społecznych. Nowa wizja społeczeństwa zakładała zniesienie kontrastów [Wapiennik-Piotro-

² https://www.google.pl/search?q=Wytyczne+dla+dzia%C5%82a%C5%84w+zakresie+specjalnych+potrzeb+edukacyjnych&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=4GgjV87yDcK7sQGWNyHYCQ
[dostęp: 25.04.2016].

³ Ibidem.

wicz 2002, s. 163–168] i odejście od traktowania osób niepełnosprawnych jako obiektów litości, beneficjentów pomocy społecznej, osób zależnych w stronę traktowania ich jako posiadaczy praw, niezależnych obywateli i konsumentów oraz osób zdolnych do niezależnych decyzji i odpowiedzialności.

Taka zmiana musi mieć jednak swoje uwarunkowania. Wśród wielu zwrócono uwagę na konieczność usuwania barier, utrwalania norm społecznych, promowania wspierającego i dostępnego środowiska, a także podkreślania zdolności tkwiących w osobach niepełnosprawnych i zapewniania im środków aktywnego wsparcia, które ułatwią włączenie się do głównego nurtu życia społecznego. Deklaracja Madrycka głosząc ideę *Globalne społeczeństwo dla wszystkich* za zmianę sytuacji osób niepełnosprawnych czyni odpowiedzialne nie tylko społeczeństwa, ale i ich rządy. Na wielość barier społecznych zwrócono uwagę już wcześniej podczas szczytu Rady Europy, który odbył się w Nicei 7 grudnia 2000 roku. Powstała wtedy Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która stała się dokumentem prawnym zawierającym zestawienie najważniejszych praw, wolności i zasad skierowanych do obywateli państw członkowskich Unii. Podnosiła kwestię ludzkiej godności, wolności, równości, solidarności, praw obywatelskich i równości wobec prawa. Do Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (jak i do innych dokumentów) nawiązała Deklaracja Lizbońska z 17 września 2007 roku. Określiła model bezpieczeństwa dla Europy XXI wieku.

Obecnie powinno się przede wszystkim umacniać te struktury, które gwarantują równoprawne traktowanie na zasadzie suwerennej równości i zarazem dają szansę oddziaływania na europejskie dziedzictwo kulturowe oraz ochronę własnej tożsamości. Istotna wydaje się postulowana przez Grupę Lizbońską świadomość globalna akcentująca przywracanie sensu m.in. takim wartościom jak: poszanowanie życia, wolność, równość szans, wzajemny szacunek i troska o innych⁴.

Niezwykle ważnym dokumentem z punktu widzenia globalizacji jest Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 roku i ratyfikowana przez Unię Europejską oraz 16 państw członkowskich 23 grudnia 2010 roku.

To kamień milowy w historii praw człowieka (...). Nie proklamuje nowych praw, lecz pokazuje, w jaki sposób państwa powinny zapewniać stosowanie praw człowieka w odniesieniu do osób niepełnosprawnych. Zawarte w niej standardy postępowania państwa strony obowiązane są wprowadzić w życie w celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym realizacji ich praw. Konwencja nakłada więc na państwa wiele zobowiązań, których realizacja wymaga m.in. dostosowania krajowych legislacji, podjęcia wielu przedsięwzięć natury organizacyjnej i edukacyjnej. Także Unia Europejska musi zapewnić zgodność całego prawodawstwa, wszelkich własnych strategii i programów z postanowieniami Konwencji⁵.

⁴ http://www.luteranie.pl/materialy/rozne_pisma/tozsamosc_w_erze_globalizacji,454.html [dostęp: 14.04.2016].

Polska, ratyfikując Konwencję 6 września 2012 roku, zobowiązała się do wprowadzenia w życie zawartych w Konwencji standardów postępowania w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich praw. Na dokument składają się preambuła i 50 artykułów. Wyznaczają one nowe zadania władzy publicznej w obszarze edukacji włączającej, projektowania uniwersalnego i zatrudnienia. Jednym z głównych założeń Konwencji jest poprawa sytuacji osób niepełnosprawnych przez usystematyzowanie ich praw w drodze jednego aktu prawnego rangi międzynarodowej. Ma na celu zapewnienie tej grupie równego dostępu do życia publicznego oraz korzystania na takich samych zasadach z przysługujących im praw i wolności obywatelskich.

W swoich postanowieniach Konwencja akcentuje również obowiązek Państw-Stron do przestrzegania zasady niedyskryminacji niepełnosprawnych. Konwencja nie jest jedynie postulatem przestrzegania praw i wolności obywatelskich wobec osób niepełnosprawnych, jest aktem normatywnym wywołującym skutki prawne i stanowi element polskiego porządku prawnego (jak i każdego innego państwa, które Konwencję ratyfikowało). W zakresie regulacji prawnych „dokument jest jedynym aktem prawnym tak kompleksowo ujmującym tę problematykę. Wpisuje się bowiem w źródła prawa międzynarodowego na równi z takimi aktami, jak: Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Konwencja o Prawach Dziecka i inne akty regulujące ochronę niezbywalnych praw jednostki”⁶.

W takim rozumieniu stosowanie postanowień Konwencji nie może odbywać się w sposób dowolny. Organy władzy publicznej po ratyfikowaniu dokumentu zobowiązane są do realizacji jego postanowień wprost.

Zamiast zakończenia

Ilość dokumentów formalnych, które powstają na rzecz osób niepełnosprawnych, jest bardzo duża. Ich cechą wspólną jest troska o osobę niepełnosprawną. Ratyfikowanie przez państwa Deklaracji, Konwencji, Kart jest dowodem wspólnej międzynarodowej i ponadpaństwowej woli działania. W Polsce konsekwencją globalizacji są niewątpliwie akty prawne stowarzyszenia, fundacje i organizacje Non Profit skupiające osoby niepełnosprawne i działające na rzecz osób niepełnosprawnych. Rosnąca świadomość samych osób niepełnosprawnych i ich otoczenia jest znacząca dla mentalnych przemian społecznych. Mimo to ciągle jeszcze

⁵ <http://www.pfon.org/dokumenty-i-publikacje/dokumenty-miedzynarodowe/91-konwencja-onz-o-prawach-osob-niepenosprawnych>, wypowiedź Viviane Reding, wiceprzewodniczącej Komisji Europejskiej [dostęp: 20.04.2016].

⁶ M. Szreniawska, Uniwersytet Rzeszowski, Znaczenie ratyfikacji Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych www.pfron.org.pl/download/5/281/01MalgorzataSzreniawska.pdf (20.04.2016).

można usłyszeć głosy tej grupy osób, które świadczą o ważności problemu wdrażania działań związanych z ratyfikowanymi dokumentami.

Farida – 21.08.2014, 22:10

KONWENCJA ONZ nie jest realizowana w Polsce i nierespektowana. (...) Wciąż występują bariery prawne, społeczne i architektoniczne. Dowodem był strajk rodziców dzieci niepełnosprawnych w Sejmie i pokazał, jaką złą wolę ma Premier i jego Ministrowie. Skandal, bo Senatorowie zagłosowali przeciw darmowym lekom. Żadnej troski i pomocy finansowej by ulżyć zatroskanym rodzicom. W Polsce ludzie niepełnosprawni są dalej lekceważeni, ignorowani. Najbardziej są zaniedbani w małych miasteczkach, na wsiach. Tam rzadko kto zagląda by pomóc dzieciom i dorosłym niepełnosprawnym. Brak monitorowania stanu zdrowia Polaków dotkniętych trwałym kalectwem przez odpowiednie służby medyczne (...) znieczulica.

Elka – 18.11.2013, 21:47

A niech podpiszą, bo wreszcie będę wiedzieć co mi inwalidce z pierwszą grupą będzie się NALEŻEĆ w tym naszym kraju ludzi pięknych zdrowych i bogatych i jakie prawa będą mi przysługiwać i powołać na te prawa się będzie można!!!

pracujący niepełnosprawny – 15.11.2013, 13:10

Z dniem 1 stycznia 2014 rząd planuje wprowadzić zmiany ustawy o rehabilitacji zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, które mogą spowodować likwidację zakładów pracy chronionej. Projekt nowelizacji zakłada zrównanie dofinansowania do zatrudnienia osób niepełnosprawnych na rynku otwartym i rynku chronionym przy jednoczesnym utrzymaniu drastycznych różnic w wymaganiach w zatrudnianiu na obu tych rynkach pracy. Proponowane zmiany mają spowodować, że wszystkie osoby niepełnosprawne mogą być zatrudnione na wolnym rynku przez pracodawców, którzy nie muszą spełniać szczególnych wymagań związanych z zatrudnianiem osób niepełnosprawnych. Zakłady Pracy Chronionej zostaną właściwie zlikwidowane, a tym samym możliwości pracy dla osób niepełnosprawnych ulegną drastycznemu ograniczeniu.

zqkla – 09.03.2013, 07:31

dla kogo te fikcyjne konwencje?

Podpisują jakieś konwencje, których i tak w Polsce nikt nie przestrzega, a władze robią wszystko aby wyeliminować z życia osoby chore i niepełnosprawne. Tak wynika z moich obserwacji działalności władz w tym zakresie?⁷

Tego typu wpisy w Internecie nie są rzadkością, osoby niepełnosprawne postrzegają Konwencję jako kolejny dokument, który niewiele w ich życiu zmieni. Niewątpliwie, jak pisze A. Krause: „uczynienie przemian mniej uciążliwymi opiera się głównie na obietnicy nagrody za dzisiejszy lęk, niepewność i wyrzeczenia. Logika wydaje się prosta—złe wywodzi się z błędów przeszłości (...) dobrym wprowadzie jest nowe, jednakże w obecnym okresie przejściowym jest ono «najczęściej» mało dostępne” [Krause 2005, s. 21]. Globalizacja stwarza szanse i daje możliwości przemian wymaga ona jednak od całych społeczeństw, ale przede wszystkim polityków „zastępowania monogenicznych konstrukcji dotychczasowego

⁷ <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/163231> [dostęp: 16.04.2016].

porządku konstrukcjami nowymi. Upowszechnianie nowych wzorców zachowań, modeli życia i funkcjonowania (...) rozumienia mechanizmów tych przemian i nabycie umiejętności w jednoznacznym rozróżnieniu" [Krause 2005, s. 21].

Analiza globalnej transformacji społecznej, obok wielu wątpliwości, pozwala zauważyć także jej pozytywy, wśród których naczelną rolę zajmuje popularyzacja wartości humanistycznych istotnych dla akceptacji osób niepełnosprawnych. Skutkuje to stopniowym uwalnianiem osób niepełnosprawnych od obowiązków wobec grupy na rzecz własnej wolności oraz uznawanie prawa jednostki do bycia odmiennym i przyzwolenie społeczne dla indywidualnej formy egzystencji [Mikrut 2009, s. 75]. Powstające deklaracje czy konwencje, nieraz nie proklamują nowych praw, a więc takich, które nie byłyby już sformułowane w innych aktach międzynarodowego prawa człowieka [Wieruszewski 2008, s. 10–11]. Są jednak niezbywalne, aby pokazać, w jaki sposób państwa winny zapewniać osobom niepełnosprawnym realizację ich praw. I nie chodzi tu jedynie o prawa zawarte w tych dokumentach, ale wszelkie prawa człowieka, by w gąszczu idei i rozwiązań nie zgubić podmiotowości i wolności jednostki niepełnosprawnej. Jest to możliwe, jeżeli państwa sygnatariusze nadal będą współpracowały ze sobą nie tylko w aspekcie aksjologicznych rozwiązań sytuacji osób niepełnosprawnych, ale przełożyły to się na ekonomiczne rozwiązania, które w myśl idei globalizacji, pozwolą osobom niepełnosprawnym przekraczać nie tylko własne granice, ale i innych państw.

Bibliografia

- Auleytner J. (2002), *Globalizacja a polityka społeczna* [w:] *Kształcenie ustawiczne w warunkach globalizacji i rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, A. Zwierchowski (red.), SGH, NUCE, WSP TWP, Warszawa.
- Barber B.R. (1998), *W mackach Mc Świata*, „Gazeta Wyborcza”, 14–15 marca.
- Bielska E. (2001), *Konteksty społeczeństwa globalnego a perspektywy tożsamości* [w:] *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne*, T. Bajkowski, K. Sawicki (red.), Trans Humana, Białystok.
- Cynarski W.J. (2003), *Globalizacja a spotkanie kultur*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Dzwończyk J. (2003) *Spółczesność informacyjna wobec wyzwań globalizacji* [w:] *Globalizacja, integracja, transformacja*, R. Backer, J. Marszałek-Kawa, J. Modrzyńska (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Dykcik W. (1998), *Pedagogika specjalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań.
- Giddens A. (2004), *Socjologia*, tłum. S. Szulżycka, PWN, Warszawa.
- Goban-Klas T., Sienkiewicz P. (1999), *Spółczesność informacyjna. Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków.
- Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych* (2013), Wydane przy współfinansowaniu budżetu Województwa Zachodniopomorskiego przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Koło w Stargardzie Szczecińskim, Szczeci.

- Krause A. (2005), *Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Kubiak M. (2007), *Współczesna perspektywiczność pojęć „bezpieczeństwo” i „zagrożenie”* [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a proces wsparcia społecznego*, J., Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świdorski (red.), Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Kunikowski J., Szmitkowski P. (2004), *Problem zagrożeń w edukacji obronnej* [w:] *Bezpieczeństwo i prawa człowieka*, t. 2: *Edukacja do bezpieczeństwa i praw człowieka*, M. Ożóg-Radew, R. Rosa (red), Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Łobacz M., Paszkiewicz A. (2015), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w dobie globalizacji*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Majta M. (2005), *Rola informacji w kształtowaniu nowych społeczeństw*, „Publikacje EBIB”, nr 1.
- Mikrut A. (2009), *O zakresach znaczeniowych terminów pedagogika specjalna i ortopedagogika. Próba polemiki*, „Niepełnosprawność. Półrocznik naukowy. Teoretyczne i metodologiczne konteksty pedagogiki specjalnej”, nr 1.
- Ostrowska A. (1997), *Postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do osób niepełnosprawnych* [w:] *Upośledzenie w społecznym zwierciadle*, A. Gustavsson, E. Zakrzewska-Manterys (red.), Wydawnictwo Żak, Warszawa.
- Ritzer G. (1997), *Mc Donaldyzacja społeczeństw*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza S.A., Warszawa.
- Szreniawska M. (2016), *Znaczenie ratyfikacji Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, www.pfron.org.pl/download/5/281/01MalgorzataSzreniawska.pdf [dostęp: 20.04.2016].
- Szymański W. (2001), *Globalizacja: wyzwania i zagrożenia*, Difin, Warszawa.
- Wapiennik E., Piotrowicz R. (2002), *Niepełnosprawny-pełnoprawny obywatel Europy*, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Warszawa.
- Witkowski T. (1994), *Zmiany mentalności w stosunku do osób niepełnosprawnych, z odniesieniem do specyfiki osób z niedorozwojem umysłowym* [w:] *Wokół osób niepełnosprawnych*, M. Wątorska, W. Otrębski (red.), KPREh KUL, Lublin.
- Zysnarska E. (2006), *Efektywność, etyka i ekologia w obliczu globalizacji*, Mitel, Rzeszów.

Strony internetowe:

- <http://www.pdhre.org/>, <http://www.humanrightshouse.org/?id=1>
- <http://www.ohchr.org/english/Pages/Redirect.aspx>, <http://www.coe.int/en/web/commissioner>
- <https://www.amnesty.org/en/> [dostęp: 25.04.2016]
- https://www.google.pl/search?q=Wytyczne+dla+dzia%C5%82a%C5%84w+zakresie+specjalnych+potrzeb+edukacyjnych&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=4GgIV87yDcK7sQGwnYHYCQ [dostęp: 25.04.2016]
- http://www.luteranie.pl/materialy/rozne_pisma/tozsamosc_w_erze_globalizacji,454.html [dostęp: 14.04.2016]
- <http://www.pfon.org/dokumenty-i-publicacje/dokumenty-miedzynarodowe/91-konwencja-onz-o-prawach-osob-niepenosprawnych> [dostęp: 20.04.2016]
- <http://www.niepełnosprawni.pl/ledge/x/163231> [dostęp: 16.04.2016]